

A Magyar Televízió Nonprofit Zrt. médiaszolgáltató m1 csatornáján 2012. március 7-én sugárzott „Pesty Fekete Doboz – A cigány-magyar együttélés” című műsorszám kiegyensúlyozottságának vizsgálata kapcsán tett észrevételek

A műsorszámmal kapcsolatosan három kérelem tárgyában „vizsgálódott” a Médiatanács a kiegyensúlyozottság követelményének esetleges megsértése miatt. E beadványok a műsorszám szélsőséges egyoldalúságára, a közzétett tájékoztatás kiegyensúlyozatlanságára utaltak; véleményük szerint a szerkesztők kísérletet sem tettek a hiteles hazai és nemzetközi társadalomtudományi elemzések bemutatására, a műsorszámban elhangzott állításokkal szemben álló, azokat cáfoló szakértői vélemények megjelenítésére.

Emellett azért is vélelmezték a kiegyensúlyozottság megsértését, mert a cigány-magyar együttélés kapcsán a műsorszám a cigányokat úgy állította be, mint akik meggondolás nélkül szaporodnak, nem dolgoznak, magas számban fogyasztanak alkoholt és köztük szintén magas a börtönviseltek aránya. Az egyik kérelmező egy rövid összefoglalót is készített a dokumentumfilmben bemutatott állásponttól eltérő álláspontról, melyben leírta, hogy a magyarországi cigány családokban a kutatások alapján mért gyermekszám-átlag a kettőhöz közelít, az alkoholizáló cigányok magas aránya az e körben végzett kutatások alapján szintén nem helytálló, mintahogyan a munkanélküliek aránya sem; továbbá kifogásolta a bűnözéssel kapcsolatban elhangzottakat.

A Médiatanács mindhárom esetben végzésével megszüntette a kérelmek alapján indult eljárásokat, egymástól részben eltérő indokokkal, az alábbiak szerint:

- a 663/2012. (IV. 4.) számú végzésében a Médiatanács megállapította, hogy a kérelmező nem tartotta meg az Mttv. 181. § (3) bekezdésében foglalt tíz napos határidőt, ezért a kérelem elkésztése miatt az eljárás megszüntetésének volt helye;
- a 720/2012. (IV. 18.) számú végzésében a Médiatanács – a hiánypótlás nem teljesítését követően – arra alapozva hozott eljárást megszüntető végzést, hogy a kérelmező nem csatolta az Mttv. 181. §-ban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően a médiaszolgáltatóhoz fordulás tényét;
- a 723/2012. (IV. 18.) számú végzésében a Médiatanács a kérelem visszavonására tekintettel szüntette meg a közigazgatási eljárást.

A fentiek alapján a műsorszám – kiegyensúlyozottság követelményének teljesülése kapcsán történő – érdemi vizsgálatára nem került sor.

A kiegyensúlyozott tájékoztatás előírása a sajtó közérdekű feladatainak felismeréséből fakad. A szabály alapján a közösséget érintő ügyekről szóló tájékoztatásnak, híradásnak meg kell jelenítenie a szembenálló nézeteket. Egy adott kérdéssel összefüggésben megfogalmazott releváns álláspontokat kell a közönség számára összegyűjteni és bemutatni, ezzel lehetővé téve, hogy megalapozott döntést hozhasson a vitatott kérdésben, így szolgálva a demokrácia működését. A tájékoztatás kiegyensúlyozottságának tartalmát az Mttv. 12. §-a és az Smtv. 13. §-a együttesen határozza meg. Az Smtv. alapján a tájékoztatási tevékenységet végző lineáris médiaszolgáltatók a közérdeklődésre számot tartó, illetve a törvényben meghatározott szempontok alapján jelentőséggel bíró eseményekről, vitatott kérdésekről „az általuk közzétett tájékoztató, illetve híreket szolgáltató műsorszámokban kötelesek sokoldalúan, tényszerűen, időszerűen, tárgyilagosan és kiegyensúlyozottan tájékoztatni”.

Műfaji kérdések (hír- és tájékoztató műsorszám meghatározása)

A kiegyensúlyozottság az Mttv. és az Smtv. fentebb hivatkozott rendelkezései értelmében a tájékoztató és a hírműsorszámokban érvényesülő kötelezettség. A *hírműsorszám* fogalmát az Mttv. meghatározza (203. § 17. pont), ennek leglényegesebb fogalmi eleme a „közélet aktuális eseményei”-ről szóló beszámolók megléte (a műsorszám időtartamának 90%-a fölött).

A *tájékoztató műsorszám* fogalma nem definiált, indokolt azonban azt szűken értelmezni (politikai háttérműsorok, általános közéleti tematikájú műsorok, reggeli magazinokra vonatkozóan), mert tág értelmezésben szinte bármely műsorszám tartalmazhat (valamiről) tájékoztatást (ld. 558/2011. (IV. 28.) médiatanácsi hat.).

A műfaji sajátosságokat mindenféleképpen figyelembe kell venni, mert az Smtv. tájékoztató műsorszámokról beszél, ami egyértelműen műfaji meghatározásra utal. E szerint olyan formában is értelmezhető a hivatkozott jogszabályi rendelkezés, amely alapján kizárólag az adott műsorszám ismérve jelenti a vizsgálódás alapját. Emellett ugyanakkor megoldási javaslatként merülhet fel annak elemzése, hogy milyen tájékoztatásról esik szó egy adott műsorban (ezen utóbbi esetkörben nem a műsorszám műfaji sajátosságait kellene szem előtt tartani, hanem az adott eseményről, történésről szóló *tájékoztatás* jellemzőit).

Az Smtv. 13. §-ának szó szerinti értelmezése abba az irányba mutat – mintegy kettős korlátozást felállítva –, hogy a kiegyensúlyozott tájékoztatás követelményének kizárólag (*ad1*) a jelentőséggel bíró események, vitatott kérdések kapcsán (*ad2*) a tájékoztató, illetve híreket szolgáltató műsorszámokban kell érvényesülniük. Miután a szabályozás célja arra irányul, hogy egy adott közérdekű kérdés kapcsán releváns álláspontok kerüljenek bemutatásra, elvileg nem kizárt, hogy a fentebb említett műfaji korlátokat „áthágva” pl. egy magazinműsorban bemutatott téma tekintetében legyen megkövetelhető a kiegyensúlyozottság. Hasonló következtetésre jutott a Médiatanács a 458/2012. (III. 7.) számú határozatában, amely döntésében érdemben vizsgálta a *Fókusz* című magazinműsorban közzétett egyik riport kiegyensúlyozottságát.

Amennyiben elfogadjuk, hogy kizárólag a *tájékoztatást* vesszük a vizsgálat alapjául, abban az esetben a fentebb is említett műfaji sajátosságok, korlátozások vizsgálata adott esetben mellőzhető – de legalább is másodlagos kérdés – lenne. Ezt erősíti egyébként az Mttv. 12. §-ban foglalt rendelkezés, amely – az alcímmel egyezően – szintén a tájékoztatás kiegyensúlyozottságát követeli meg.

A kiegyensúlyozott tájékoztatás törvényi előírásának alkotmányossági vizsgálatát elvégző 1/2007. (I. 18.) AB határozat kimondta, hogy „[a]z elektronikus média esetében ezért indokolt speciális, a sokoldalú tájékoztatásra vonatkozó előírások meghozatala, amelynek célja az, hogy politikai közösség tagjai közérdekű kérdésekben a releváns vélemények ismeretében alakíthassák ki álláspontjukat.” Az AB döntésének idézett mondata alapján látható, hogy a – noha még a korábbi – törvényi előírás az adott kérdésről, témáról szóló tájékoztatás tekintetében követeli meg a kiegyensúlyozottság követelményének meglétét.

E vélemény, nézet kapcsán tehát előfordulhat, hogy – kiindulópontként – áthelyeződik a hangsúly a kifogással érintett műsorszámról a tájékoztatás közönségre gyakorolt esetleges hatásától. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy amennyiben hírműsorban, tájékoztató műsorban megjelent hír kapcsán érkezik panasz, abban az esetben semmilyen egyéb vizsgálódásra nincs szükség a tájékoztatás kapcsán. A fentebb említett okfejtés kizárólag arra az esetre vonatkozik, amikor a tájékoztatás egy, a törvény által nem nevesített műsorszám-típusban kerül közzétételre, ugyanakkor annak témájára tekintettel „érdemessé” válik a kiegyensúlyozottság hatályának „kiterjesztésére”.

A műfaji kérdés vizsgálata jelen műsorszám kapcsán

Az aktuális ügy tekintetében szintén felmerülhet annak kérdése, hogy milyen jellegű tájékoztatás esetében van mód a kiegyensúlyozottság vizsgálatára. A kiegyensúlyozottság követelménye nyilvánvalóan viszonylag könnyen számon kérhető egy rövid híradás, tájékoztatás esetén, ahol egy adott téma tekintetében jól körülhatárolható azon álláspontok köre, amelyek esetleges megjelenítése megkövetelhető. Ezzel szemben egy dokumentumfilm kapcsán több felvetés is előtérbe kerülhet.

A kiegyensúlyozottság alapvetően valamely bemutatott kérdés, esemény kapcsán követeli meg, hogy azzal kapcsolatban az eltérő álláspontok, vélemények megjelenjenek. Ettől eltérően egy dokumentumfilm – általában – nem egy adott esemény kapcsán, hanem egy jelenség, állapot, társadalmi probléma feltárását, bemutatását tűzi ki célul.

Eltérően vizsgálendő a szerkesztői szabadság is egy dokumentum- vagy riportfilm esetében, hiszen ott a szerkesztő választja meg, hogy kit szólaltat meg a műsorban, milyen véleményeknek ad hangot. Nyilvánvalóan nem korlátozható – még a kiegyensúlyozottság körében előírt módon sem – ez a szabadság, hiszen nem egy közéleti, politikai esemény kapcsán történő tájékoztatás céljával kerül közzétételre a film. Mindössze arra vállalkozik, hogy megtörtént, vagy létező eseményeket dolgozzon fel, ismertessen, mutasson be, ezért véleményformáló hatását el kell választani a közéleti-, politikai- vagy hírműsorokétól.

Az Mttv. is külön nevesíti értelmező rendelkezései között a dokumentumfilm kategóriáját, amely szerint *„olyan nem fikciós alkotás, amelynek célja a valóság dokumentálása. Dokumentumfilmnek számít például (...) a riportfilm.”* Ettől eltérően a hírműsorszám jellemzője az aktuális információkról való tájékoztatás, míg a politikai tájékoztató műsorszám sajátossága a politikai, aktuális közéleti események bemutatása. Azaz utóbbi két műsorszám alapvetően a tájékoztatás célját szolgálja az aktuális, időszerű események kapcsán, míg a dokumentumfilm adott szempontból vizsgál, mutat be valamely megtörtént eseményt, témát.

Miután a kiegyensúlyozott tájékoztatás követelményén keresztül alapvető cél, hogy a közönség a közügyekről tárgyilagos, sokoldalú képet kapjon a megfelelő döntéshozatal lehetőségének megteremtése végett, értelemszerűen ugyanez nem várható el egy dokumentumfilm kapcsán. A dokumentumfilm lehet elfogult és kiegyensúlyozatlan, ameddig nem sérti a szabályozás egyéb normáit.

Míg a hír- és tájékoztató műsorszámok alapvetően az értelemre kívánnak hatni, és ezen keresztül befolyásolni a közönség későbbi döntését, addig a dokumentumfilm ettől eltérően érzelmi hatás kiváltására is irányulhat. Erre tekintettel sem vizsgálendő egy riport- vagy dokumentumfilm esetében a kiegyensúlyozottság követelménye, hiszen nem a széleskörű tájékozottság megteremtését segíti elő.

Egyes műsorszámokban, vagy műsorszámok sorozatában érvényesül?

Az 1/2007. (I. 18.) AB határozat rendelkező része alkotmányos követelményként írja elő, hogy a tájékoztatás kiegyensúlyozottságát – a műsor jellegétől függően – az egyes műsorszámokon belül, illetve a műsorszámok összességében kell vizsgálni. Az indokolás szerint: *„...nincs akadálya annak, hogy a műsorszolgáltató rendszeresen jelentkező műsorszámok sorozatában mutassa be a közéleti témához kapcsolódó releváns álláspontokat. A kiegyensúlyozott tájékoztatás követelménye nem értelmezhető úgy, mint amely azt a követelményt támasztja a műsorszolgáltatóval szemben, hogy az minden egyes álláspontot minden műsorszámában megjelenítsen. Ha a kiegyensúlyozottsági követelmény érvényesítésére minden esetben kizárólag egy műsorszámon belül keríthetne sort a*

műsorszolgáltató, az a sajtó-, azon belül a szerkesztési szabadság olyan fokú sérelmét jelentené, amelyet a legitim jogalkotói cél: a véleménypluralizmus elérése nem igazol.”

Tehát: *minden egyes álláspont minden egyes műsorszámban való megjelenítésének kötelezettsége alkotmányellenes volna, de lehetnek olyan egyedi műsorszámok, amelyek esetében elvárható a kiegyensúlyozottság. Az AB által meghatározott értelmezést az Mttv. immár rögzíti. A törvény azt mondja, hogy „[a] tájékoztatás kiegyensúlyozottságát – a műsorszámok jellegétől függően – az egyes műsorszámokon belül, vagy a rendszeresen jelentkező műsorszámok sorozatában kell biztosítani” (Mttv. 12. § (2) bek.). Ebből az következik, hogy vannak olyan műsorszámok, amelyeknek önmagában is kiegyensúlyozottnak kell lenniük, és olyanok, amelyek esetében elég, ha a műsorszámok sorozatában valósul meg a kiegyensúlyozott tájékoztatás.*

Jogalkalmazási kérdés, hogy mely műfajokat hova sorol be a hatóság, de indokolt az első körbe kizárólag a napi, esti hírműsorokat (híradókat) betenni (ezeknek tehát minden nap, külön-külön is kiegyensúlyozottnak kell lenniük), minden mást pedig a második körbe (itt tehát a műsorszámok sorozatában kell vizsgálni a kiegyensúlyozottságot). Ennek a hatósági vizsgálatnál nagy jelentősége van, mert utóbbi esetben panasz esetén az adott műsorszám sorozatát kell vizsgálni, hiába panaszoltak be csak egy konkrét műsorszámot.

Elvben felmerülhetne, hogy ha dokumentumfilmek esetében nem is egyetlen műsorszámban, de a műsorszámok sorozatában megkövetelhető lehet a kiegyensúlyozott tájékoztatás. Túl azonban azon, hogy e műsorszámok a fentiek szerint nem minősülnek tájékoztató műsorszámnak, ez azért is lehetetlen, mert e filmalkotások mindig magukon hordozzák készítőjük felfogását, álláspontját egy-egy kérdésben, amit a műsorszám meg is jelenít. Nem várható el a filmrendezőtől vagy műsorkészítőtől, hogy miután közzétette a maga álláspontját egy vitás kérdésben, készítsen egy másik filmet is, egy eltérő álláspont közzététele érdekében.

Sokoldalúság, tényyszerűség, időszerűség, tárgyilagosság követelménye

A Legfelsőbb Bíróság BH 2007. 253. szám alatt közzétett eseti döntésében kifejtette, hogy a kiegyensúlyozott tájékoztatás fogalmába a sokoldalúság, a tényyszerűség, az időszerűség és a tárgyilagosság követelménye is beleértendő, tehát a „kiegyensúlyozottság” egy olyan általános kategória, amelynek a törvény több részelemét nevesíti (ld. még 672/2011. (V. 18.) médiatanácsi hat.).

A kiegyensúlyozott tájékoztatás követelménye tehát az előbbieken említett elemeket magában foglalja, vagyis a másik négy „részelem” teljesülését önállóan nem, csak a kiegyensúlyozottság fényében kell vizsgálni (pl. azzal, hogy a tájékoztatás nem volt sokoldalú, sérült-e a kiegyensúlyozott tájékoztatás követelménye).

A sokoldalúság (valamint a többi kritérium) sérelme tehát túl a fenti érveken (a műsorszám „nem tájékoztató” jellege, a dokumentumfilm műfaji sajátosságai, ezekre tekintettel a kiegyensúlyozott tájékoztatás vizsgálatának kizártsága) emiatt sem valósulhatott meg, hiszen ezek önálló tényállásként nem alkalmazhatók.